

(Əvvəli ötən saylarımızda)

Şah İsmayılın mərkəzdəki döyüş mövqeyinə bir dəstə Osmanlı qüvvələri yeriyirdi. Tanıyanlar həmin anda bildilər ki, dəstənin önündə gələn Malkoçoğludur. Qızılbaşlar arasında da bir təşviş yarandı. Onlar Malkoçoğlunun zərbəsi ilə Şahın tələf olmasından nigaran idilər. İki qardaş döyüş başlandı Şahın yaxınlığında savaşa girmişdilər. Malkoçoğlunun başçılıq etdiyi dəstəyə müqavimət göstərən Qızılbaşları sıxışdırıb Şah İsmayıl tərəf yol açdılar. Şah İsmayıl qardaşları görün kimi tanıdı. Onlar özlərini irəli verib Malkoçoğlu ilə üz-büz gəlmək niyyətində idilər və bunu Şah hiss etdi. Yaxındakılara göstəriş verdi ki, qardaşları geriye çəksinlər və Malkoçoğluya yol açsınlar. Şahın ətrafındakılar Malkoçoğlunun ətrafındakılarla üz-büz idi. Demək olar ki, mərkəzdə xüsusi bir dairə yaranmışdı. Açıq meydana Şah İsmayıl Malkoçoğlu üz-üzə gəldi. Heyrətdən hər iki tərəfin döyüşçüləri əl saxlayıb mənzərəni izləyirdilər. Əvvəlcə Malkoçoğlu atını cövləna gətirib yüngül nizasını sürətlə atdı. Şahın atı sanki öz sahibinin istəyini duyduğundan irəliyə sıçradı. Şah başını əydi və nizə onun başının üstündən keçib getdi. Və elə həmin anda Şahla Malkoçoğlu - hər ikisi atın üstündə sanki nəfəs-nəfəsə dayandılar. Yenə Malkoçoğlu qılıncını çəkib Şaha zərbə endirdi. Qalxan Şahın sol qolunda idi. Qalxanı qılıncın qarşısına verdi. Malkoçoğlunun qılıncı zərbənin gücünə az qala Şahın qolunu sındırmaq həddində idi. Ancaq Şah özünü tez toparladı. Malkoçoğlunun diqqəti Şahın sol qolunda, qalxanında idi. Ona təəccübü gəlmişdi ki, zərbəsi niyə Şahın qolunu salmadı? Və həmin anda Şahın qılıncı Malkoçoğlunun düz başının ortasından endi. Baş bədən boyu parçalandı. Qılıncın zərbəsi sinədən də üzü aşağı keçmişdi. Hər tərəfdən güclü «Şahımız var olsun!» sədaları gəldi. Qızılbaşlar təzədən hücumla keçdilər. Günorta açıq-aşkar bütün Çaldıran düzü boyu Səfəvilər üstünlük həddində idi.

Bu vaxt Sultan Səlim mənzərəni görürdü. Malkoçoğlunun da necə öldürüldüyünü gördü. Və bir az

nındakı mühafizələrə işarə etdi ki, qardaşları da dəstəyə qatınsınlar.

Axşam tərəfi gün əyliməkdə idi. Şah döyüş meydanından çıxarılmışdı.

Sultan Səlimin top mərmiləri meydana Qızılbaşlardan çox Osmanlı əsgərlərini məhv etmişdi. Çünki onların sayı çox idi. Əslində, elə Çaldıran savaşının mahiyyəti də bundan ibarət idi ki, Qızılbaşlar əqidə ilə, Şaha sədaqətlə, Vətən, doğma yurd uğrunda vuruşurdular. Osmanlılar Sultan Səlimin təbliğatına görə guya Qızılbaşlar kafərdir deyər vuruşurdular.

Şah meydana kənara çəkilən kimi Taclını soradı. Qızılbaş geyimində döyüşən qadınların çoxunun həlak olduğu deyildi. Hələ axşam düşməmiş meydana cəsədlər bir-bir gözdən keçirildi. Taclının meyiti ölənlər arasında da yox idi. Əslində, vəziyyət top atəşləri zamanı dəyişmişdi. Həmin ana qədr Şah Taclının döyüş mövqeyini diqqətdə saxlayırdı. Tüstü-duman qarışığından sonra nələr olduğu məlum deyildi.

Axşam tərəfinə yaxın qoşunlar bir-birindən ayrılmağa başlayanda Taclı əhatəsindəkilərin Osmanlı əsgərləri olduğunu gördü. Bunlar da döyüşçü deyildilər. Görünür, meydana Osmanlı əsgərlərindən olan yaralıları axtarırdılar. Və beləcə, zərbə dalğasından yığılıb, huşunu itirmiş Taclı ayılarda Osmanlıların əlinə keçdiyini bildi. Özü haqqında təbii ki, heç nə deməmişdi.

Osmanlıların yaralıları yığan adamları da onun kimliyini bilmirdilər. Heç, deyəsən, qadın olmağından da xəbərləri yox idi. Çünki Taclı onların diqqətində deyildi. Sadəcə onu yaralı bir əsir kimi görürdülər.

Taclı dəstəbaşına onu azad buraxmağı təklif elədi. Dəstəbaşı vaxt itirmədən əvəzində nə verəcəyini soruşdu. Görünür, döyüşdən sonra belə hadisələr çox olmuşdu. Dəstəbaşı da bunu həmişəki hadisələrdən biri kimi başa düşürdü. O, yaralı bir döyüşçünü özü ilə aparmaqdan, nəyinsə müqabilində azad buraxmağı daha üstün bilirdi.

Taclının boynunda çox qiymətli bir daş vardı. Bu daş Şeyx Heydərən Aləmşah bəyimə verilmişdi.

sonra daha ağır yaralıları arabalarda - minikdə daşıyırdı.

Çaldıran savaşını çox ağır və acı bir dərs idi. Yaralı Şah İsmayıl döyüşdən çıxan Qızılbaşların əhatəsində geriye çəkilirdi. Sultan Səlim də Osmanlı qüvvələrinin əhatəsində onun arxasınca yeriyirdi. Az qala arada yarım günlük məsafə vardı. Sultan Səlim yəqin ki, istəyəydi çevik dəstələrini daha irəliyə göndərüb Qızılbaşların geridə qalanlarına zərbə vura bilərdi. Ancaq onun özü də üzü Təbrizə tərəf xəcalətlə irəliləyirdi. Sanki hiss edirdi ki, bu döyüşdə odlu silahlardan istifadə ilə əldə etdiyi qələbə qətiyyətlə ona xeyir gətirməyəcək. Elə ona görə də rəqiblərinə yetib son zərbə vurmaq üçün özündə mənəvi iqtidar görmürdü. Sanki Sultan Səlim Şah İsmayılın özü ilə üz-büz durmuşdu və onun gözü-nün içinə birbaşa, aydın baxa bilmirdi. Və o, cismən

Hüseynbala MİRƏLƏMOV

ÇALDIRANA GEDƏN YOL

romandan səhifələr

da keçsə, Çaldıran savaşının Qızılbaşların qələbəsi ilə başa çatacağını başa düşdü.

Yanıdakı topçubasını yaxına çağırırdı. Səhər-səhər toplardan atəş açmaqla hələ qoşunların qarşılaşmadığı vaxtda Qızılbaşlara xeyli tələfat verilmişdi. Tüfəngçilər də müəyyən məsafədən Qızılbaşların ön dəstələrini atəşə tutmuşdular. Yalnız bundan sonra üz-büz qılınc savaşı başlamışdı.

İndi Sultan Səlim görürdü ki, səhər vaxtında odlu silahlı qazandıqı üstünlüyü Qızılbaşlar üz-büz qılınc döyüşü ilə ondan geri alıblar. Və Qızılbaşların üstünlüyü get-gedə daha qabarıq görünməkdə idi. Onda Sultan Səlim topçubasına mərkəzi göstərib, toplardan atəş açmağı əmr etdi:

- Düzümü eşitdim, sultanım?
- Bəli, düz mərkəzə toplardan atəş açmaq! - Mən belə dedim.
- Sultanım, mərkəzdə bizim qoşunların sayı daha çoxdu. Onlar Qızılbaşlarla qarşıqırırlar.
- Bunu mən də görürəm.
- Sultanım, belə olan təqdirdə biz özümüzünkülərə daha ağır zərbə vurmuş olarıq.
- Əgər bir sual da versən, sən özünü topan ağzına bağlayıb düz meydana ortasına atdıracağam.
- Baş üstə, sultanım.

Bir az keçmiş dünyanın nadir hadisələrindən biri baş verdi. Sultan Səlimin əmri ilə toplar ağzını meydana ortasına döndərdi və od püskürməyə başladı. Minlərlə insanın bir anın içərisində necə bir cəhənnəmə düşdüyünü hər kəs görürdü.

Bu qarışıqlıqda Şah da yaralandı. Daha doğrusu, Şahın atı top mərmisindən zədə alıb yıxıldı. Şahın özü də sol qolundan zədə almışdı. Şahı meydana çıxarmaq gərəkdir. İki qardaş - Çələbiyanlı gəncləri Şahın başının üstünü alıb onu təhlükədən qorumaq istəyirdilər. Tüstü-duman çəkilən kimi kiçik qardaş atını Şaha verdi. Şah at belinə qalxanda həmin qardaşın adını soruşdu.

- Vəli ağadır, adım, Şahım. Şükürlər olsun Tanrıya, Şahımız salamatdır, bu da bizə bəsdir. Şah ya-

Aləmşah bəyim də öz gəlinə bağışlamışdı. Taclı əlini uzadıb qızıl zəncirbəndi çəkdi. Qiymətli daşı elə zəncirbəndəqarışıq Osmanlı yaralılarından arayan dəstəbaşının ovcuna basdı. Dəstəbaşı deyəsən, bu daşın nə qəymətli bir şey olduğunu, hələ üstəlik qızıl zəncirbənd də üstündə olduğunu gördü. O, Taclıya əhəmiyyət verməyib öz adamlarını ərazidən uzaqlaşdırdı.

Taclı sürünə-sürünə meydana çıxdı. Bircə onu bilirdi ki, üzü Təbriz tərəfə getməlidir. O, döyüşün necə qurtaracağını bilmirdi. Şahın da sağ qalıb-qalmadığından da xəbərsiz idi.

Çaldıran savaşının səhəri günü hələ də böyük düzdə inilti, haray çağırışları, ağırlı səslər kəsilmişdi. Göy üzündə quzğunlar süzürdü. Qoşunların çəkilməyindən sonra ətraf dağların, dərələrin arasında böyük səs-küydən qaçıb gizlənmiş yurtcular üzə çıxmışdı. Canavarlar öldürülmüş, parçalanmış at leşlərinə cummışdular. Çaqqallar, tülküklər də ordan-burdan leşlərə ağız atır, qan dadının şirinliyinə cummurdular.

Tərəflərin yaralı yığan adamları da çəkilib getmişdilər. Görünür, hələ canı olan yaralıların ümidizlərini döyüş meydanından çıxarmamışdılar. Həmin inilti səsləri də elə o can çəkənlərin səsi idi. Başqa səslər də vardı. Quzğunların, çalağanların qıyılmışı, yemə çağırın yurtcuların ulartısı... bundan başqa heç bir səsi gəlmirdi. Çaldıran Allahın ümidinə qalmışdı.

Qızılbaşlar döyüş qurtarandan sonra Şahın adından gələn xəbərə uyğun - «Geri çəkilib, üzü Təbrizə tərəf» əmrindən sonra Təbrizə üz tutmuşdu. Ayrı-ayrı qoşun dəstələri müxtəlif tərəflərdən gəlib birləşir və ümumi axınla yoluna davam edirdi. Daha sonra yaralıları, əsasən özü hərəkət edə bilənlər,

sağlığını döyüşdən çox kənarda - dağın ətəyində dayanıb qorusa da, yaralı Şah İsmayılın gözüne görünməkdən qorxurdu. Ona elə gəlirdi ki, əgər Şah İsmayıl üzü-üzə gəlsə, göz-gözə dayansa, elə onun bircə baxışı ilə Şah İsmayılın canındakı yarıdan - qılınc zərbəsindən daha artıq göz yarası, nəzər zərbəsi alar.

Yəqin ki, bu hisslərin təsiri altında özünün hərbi karvanını üzü Təbrizə tərəf Qızılbaş qoşununun arxasına çəkməkdə idi.

...Şah İsmayıl üzü Təbrizə tərəf Qızılbaş qoşunu ilə birgə hərəkət edirdi. Artıq çaparlar Təbrizə yetişib məğlubiyət xəbərini paytaxta çatdırmışdı. Və Şah İsmayıl özünün təklifini də səhər əhlinə yetirmişdi. Şəhərin əsas idarə adamları - Şah İsmayıl tərəfdarları Təbrizdən çıxmaq üçün hazırlıq görməkdə idilər.

Təbrizə gedən yolda hərəkət dayanmırdı. Amma hökmdar yaxşı bilirdi ki, o, nə qədər Təbrizə tez yaxınlaşsa, Osmanlı qüvvələri də bir o qədər tez çatar və şəhərdə böyük qarət başlanardı. Ona görə də Şah İsmayıl əlavə tədbirlər görməli oldu və yolda xeyli ləngidi. Düşmənin qarşısını almaq üçün müdafiə tədbirləri gördü. Ancaq Sultan Səlim qarşıda Qızılbaşların müdafiə üçün dayandığını gördükdə özü də qoşunlarına dayanmaq əmri verdi. Beləliklə, daha bir gün vaxt qazanıldı. Sultan Səlim hücumla keçmədi. O, gözləyirdi ki, Qızılbaşlar çəkilsin və onlar çəkildikcə irəliləsin.

Nəhayət, Qızılbaşlar Təbrizə daxil oldular. Əmrə uyğun olaraq Təbriz əhli şəhəri boşaltmışdı. Və hamı Təbrizdən çıxıb üzü İsfahana tərəf irəliləməkdə idi. Qızılbaş qoşunu Təbrizə yetəndə şəhər demək olar ki, boş idi və bu, Şah İsmayılı xeyli məmnun etdi. O, dinc əhalinin müqavimət göstərəcəyindən və qırğına məruz qalacağından nigaran idi. İndi bu təhlükə aradan qalxmışdı.

(Davamı var)